

РОЗДІЛ 1

Екіпаж немилосердно трясло, і Яків укотре пожалкував, що вирішив згаяти час у дорозі саме за книжкою. Про розбитий пугівець до Кам'янця Дарця розповідала не раз, але він чомусь сподівався, що той усе ж видасться кращим. Марно. Кілька злив на початку вересня зробили зі шляху каторгу для коней і чотирьох пасажирів екіпажа, що прямував до губернського міста.

Вирушили із Проскурова на світанні, коли густий туман у сірих сутінках перетворював навколишні будинки на ледь помітні примари. Не надто чисті їхні віконця майже не пропускали й так кволого світла, тож здавалося, що екіпаж просувається дном чудернацького озера, темна вода якого погрозливо хлюпотить за віконним склом. Ситуацію не рятували навіть припасовані на передку підсліпуваті ліхтарі, що двома жовтуватими плямами відбивалися на стіні туману. Візник сунув околицею Проскурова обережно, наче навпомацки. Тільки неподалік Ружичної¹, коли холодне жовтневе сонце підбилося достатньо високо, аби розігнати вранішній півморок, четверик коней нарешті наддав ходу. Це геть ніяк не потішило пасажирів: розквашена дорога не додавала подорожжі комфорту, а зношені ресори старого екіпажа зовсім не згладжували ями, грудки, вибоїни та горбки, які її кривали.

Поки виїздили із Проскурова, поки тяглися довжелезною Кам'янецькою в бік Ружичної та поки зрештою за віконцем не можна було розгледіти нічого, окрім кількох аршинів сірої мряки, Яків пробував дрімати. Але візник, певно, мав інші плани, бо немовби зумисне вибирав найглибші колії, у яких старезна

¹ Ружична — колись село на південній околиці Проскурова, тепер — один із мікрорайонів Хмельницького. (Тут і далі прим. авт.)

конструкція екіпажа відчайдушно хилиталася з боку на бік, рипіла та тріщала, наче ремствуючи на свою важку долю. Яків кілька разів добряче влупився головою в стінку, оббиту колись синім, а тепер вицвілим і потертим сукном, від того нарешті прокинувся й узявся, притлумлюючи позіхання, розрізняти у потемках обличчя своїх попутників. На поштової станції він не придивлявся до оточення (та й у світлі єдиної лампи з давню не чищеним склом особливо щось не розгледити), тому зараз упівока, нишком обводив поглядом салон.

Якраз навпроти нього намагався куняти, крізь непевний сон обома руками притискаючи до себе пошарпаного саквояжа, середнього віку чолов'яга з куценькою акуратною борідкою. Від постійної хитавиці капелюх подорожнього раз по раз сповзав йому на лоба та затуляв обличчя. Тоді Яків ковзнув поглядом по руках, що тулили до грудей саквояж, зауважив на пальці обручку й ледь помітно всміхнувся, бо, незважаючи на кількмісячну працю поліційним лікарем і чималий досвід, дедуктивний метод Шерлока Голмса він так і не опанував: попутник залишався для нього просто чоловіком з обручкою на пальці.

Біля чолов'яги із саквояжем сиділа закутана в дорожнє пальто літня дама, що часто підносила до носа хусточку — певно, встигла підхопити осінню застуду. Вона прикипіла очима до закрутів туману за віконцем, неначе воліла щось побачити в сутінках. Коли ж екіпаж вибрався на путівець і затрясся на горбкуватій дорозі, дама заходилася болісно морщитися та безмовно ворушити губами, немов читаючи молитви, щойно під колеса трапляла чергова яма.

Сусіду ліворуч Яків роздивитися не зміг: одразу після посадки той насунув капелюха на очі, схрестив на грудях, чи то пак — животі, руки, прикрив їх важкою лопатою бороди й за мить уже розмірено сопів, ігноруючи всі спроби візника завадити його відпочинку.

Про повноцінний сон годі було й мріяти, а дурити організм спробами подрімати Яків не вмів. Екіпаж і дорога аж ніяк не давали можливості поринути в сон, і Яків щиро заздирив борданеві, який, здавалося, не відчував жодної вибоїни. Він про-

довжував сопіти, лише іноді підхрюпуючи, коли колесо вганялося в особливо велику яму, підкидаючи екіпаж високо вгору.

Сусід же навпроти — Яків помітив це й усміхнувся власній уважності — не спав, а тільки вдавав, що куняє: під опущеними повіками рухалися очі, пальці стискали саквояж, а уста злегка кривилися, коли візник не оминав чергову колію.

В екіпажі потроху світлішало, але надія, що ось-ось нарешті визирне сонце й розжене надокучливий туман, зникла з першими краплями дощу, що вдарили в шибку. Знадвору долинула нерозбірлива лайка візника: той проклинав гнилу погоду, вигадливо тулив до купи слова й пересипав кучеряві прокльони ідишем.

— Ох ти, Господи, — стиха пробурмотіла дама, не відводячи погляду від мокрої шиби. — Це ж як зарядить на цілий день, то й до вечора не доберемося.

— А що тоді? — упівголоса запитав Яків (тонкощів дороги до Кам'янця він не знав). Дама зітхнула й осудливо зиркнула на недосвідченого співрозмовника.

— Усяке може статися. Як дорогу не дуже розвезе, то до опівночі якось доколиваємося.

— А як?.. — Яків обмірковував найгірший варіант.

— А як ні, то, не приведи Господи, доведеться на поштової станції в Дунаївцях¹ ночувати, — не змінюючи положення, густим сонним басом прогув бородань. Яків обернувся до сусіда, але той, вочевидь, вичерпав тему й знову поринув у сон.

— Сподіватимемося на краще, — гмикнув Яків. Він не надто уявляв собі поштову станцію Дунаївців, одначе розумів, що вигод пристойного готелю там очікувати не варто (нахабні блощиці не дадуть не те що заснути, а навіть бодай прихилити голову до подушки).

— Сподіватимемося, — повторила за ним дама та відвернулася до вікна.

Коротка розмова стихла, перестук дощових крапель наганяв сон, але хитавиця ніяк не давала Якову заснути, тож він дістав

¹ Дунаївці — містечко приблизно за 20 км на північ від Кам'янця-Подільського.

із кишені пальта книжку, зручніше вмовстився коло віконця і спробував заглибитися в читання. За кілька хвилин, дратівливо ловлячи поглядом танцюючі рядки, Яків уперше пожалкував, що до Кам'янця досі не прокладено залізницю¹: у вагоні потяга можна було б не лише спокійно почитати, а й випити чаю і розім'яти ноги. Та що там говорити. Про те, щоб через дощ залишатися на ніч у Дунаївцях, у такому разі навіть не йшлося б!

Яків зітхнув і перегорнув сторінку. Книжка виявилася не просто цікавою, а неймовірно захопливою, попри те що доводилося із чималими зусиллями продиратися крізь викрутаси англійських фраз, відточуючи заразом знання заморської мови. Перекладу роману, що вийшов друком усього кілька років тому, ще не було, але Яків не довго вагався, коли у книгарні Яце-мірської знайомий продавець почав розхвалювати нову книжку: не часто у Проскурові вдавалося натрапити на новинки, якими зачитувалася вся прогресивна Європа. І хоча англійська Ровнера накульгувала на обидві ноги, але с'як-так, за допомоги кишенькового словника, він розплутував хитросплетений сюжет. Це був «Дракула»² ірландця Стокера, і тиждень тому Яків уперше подивовано помітив, що засидівся за читанням ледь не до третьої години ночі геть не через важкість перекладу, а тому, що разом із Джонатаном Гаркером переживав усі жахи, що коїлися з головним героєм у далекій Трансильванії.

Оповідь заворожувала так, що Яків зрештою припинив зважати на немилосердну хитавицю, блякле світло та розпачливу лайку візника, який у відчаї кляв не тільки негоду, а й усе на світі.

Яків немов сам переживав те, що випало на долю головного героя оповіді, замкненого в замку графа Дракули. І хоч історія була звичайнісінькою вигадкою, та автор так майстерно викладав події, що оповідач наче ставав свідком усього, про що читав. Текст був таким химерним, що в найбільш напружених місцях Яків надовго затримував подих, цідив повітря крізь зуби

¹ Перший пасажирський потяг до Кам'янця прибув лише 14 березня 1914 року.

² Уперше опублікований 1897 року.

та важко повертався до дійсності, у якій моторошна книжка була лише витвором авторської фантазії.

Неприємний здогад шпичкою штрикнув Ровнерові груди. Він на хвилю опустив книжку та спрямував невидючий погляд у простір салону: у голові зринула неймовірна думка, змушуючи шкіру на потилиці взятися сиротами. Яків струснув головою, кілька разів глибоко вдихнув і вкотре прочитав ім'я автора на обкладинці — це ж треба так заволодіти увагою читача, щоби приверзлося таке безглуздя! Утім Стокер нічого особливого й не вигадував — просто вмістив у товстенький роман народні легенди про кровожерливі породження п'їтьми, додав дрібку історії, а відтак подарував світові оповідь, що сколихнула уми Європи.

Яків провів рукою по обличчі, наче збираючи невидиму павутину неприємних міркувань, знову при звичаївся до непевного світла та спробував поринути в роман. Але дурнуваті помисли не давали спокою, і Ровнер упіймав себе на тому, що кілька хвилин читає, не пам'ятаючи нічого з прочитаного, — просто пропускає крізь себе іноземні слова, тоді як внутрішнім зором бачить невеликий шмат паперу — телеграму.

Екіпаж труснуло так, що із вузеньких полиць на голови мандрівників посипалися їхні речі. Просто на руки Якову гепнула-ся його парасолька, вибила книжку й нарешті перервала плин важких думок.

— Насравмамі... — стиха пробурмотів бородань суто проскурівську лайку, від чого вуста Якова мимоволі розтяглися в усмішці. — Аби живим доїхати.

Про читання, а тим паче про сон, не могло тепер і йтися: подорожні заходилися прилаштовувати на місце поклажу. Яків намацав на підлозі книжку й довго шукав потрібну сторінку, аби помістити туди закладку.

— Що, юначе, не годяться наші дороги для читання? — Бородань говорив трохи іронічно, немовби почувався відповідальним за препоганий стан губерньських доріг. Чи так воно й було? Яків відповів черговою усмішкою, прикриваючи книжку рукою.

— Ох, не годяться.

— А ще ж якийсь рік тому були цілком пристойні.

— Часто доводиться їздити до Кам'янця?

— Майже щомісяця, — невесело всміхнувся бородань. — Бо дай йому лиха година з тими дорогами.

— І так по всій губернії, — раптом озвався чоловік із саквоюжем і ніби змахнув рукою з очей залишки сторожкого сну. — Перепрошую, що перериваю бесіду.

— Та чого там, — поблажливо пробасив бородань. — Що ж іще в дорозі робити, як не розмовляти? — Він кивнув на Якова. — Он пан уже переконався, що книжку не завжди в руках утримаєш.

— Тут аби власне серце в грудях утримати, — скривилася літня пані, хапаючись рукою за груди.

— Отож, — продовжив «саквоюж», як подумки «охрестив» Яків чоловіка з валізою, — мені доводиться чималенько подорожувати губернією та за її межами, і всюди ситуація така сама, якщо не гірша. Ще між містами сяк-так, а варто звернути з найждженого тракту до сіл, то живим не вибратися. У багнюці лише кавкнеш, і ніхто не знатиме, де хреста ставити.

— А може, то мудрий стратегічний хід нашого вседержителя? — хитро прискалив око бородань та обвів поглядом салон.

— Тобто? — не зрозумів жарту Яків.

— А як хто надумає піти на нас війною, то половину армії в болоті на дорогах і втопить!

— Ох, Господь із вами, — відмахнулася літня пані, вочевидь, не надто вникаючи в суть жарту. — Ще нам тільки війни бракувало.

— Не переймайтеся, пані, — поквапився заспокоїти її бородань, — найближчі кілька місяців точно можете про те не турбуватися. Який розумний полководець попереться на нас восени, такої мокви?

Так за нехитрими жартами збігло кілька хвилин подорожі. У шибку продовжував стукотіти набридуший дощ, знадвору долинали невдоволене бурмотіння візника, а екіпаж уперто пхався розбитою дорогою.

— Може, перезнайомимося? — подав голос «саквоюж». — Дорога буде довгенькою, тож сумніваюся, що варто зберігати інкогніто.

— Радо підтримую! — збадьорився бородань. — Ось із вас, юначе, і почнемо.

— Не маю нічого проти. Звати мене Юхимом, прізвище Сіцінський¹. Проживаю у Кам'янці вже трохи понад десять років.

— Стривайте, — бородань обірвав оповідача і для чогось сягнув рукою до внутрішньої кишені пальта, не знайшов там, чого шукав, і почав ляскати себе по всіх кишнях, проте за мить облишив цю справу, — Сіцінський! То ж ви автор...

«Саквояж» поблажливо замовк і вичікувально дивився на попутника, доки той не озвався знову.

— Я ж зовсім нещодавно читав... — він ще раз заходився нишпорити руками по кишнях, а тоді зневірено махнув ними. — Ох ти ж, Господи, ніби воно щось дасть. «Город Каменец-Подольский. Историческое описание» — то ж ваша праця?

— Моя, — скромно кивнув «саквояж».

— Ви історик? — Яків зацікавлено поглянув на сусіду.

— Священник, — усміхнувся той, побачивши здивування на обличчі Якова, і поквапливо додав: — Але є дійсним членом Подільського історико-статистичного комітету.

— Оце так попутник! — захоплено сплеснув руками бородань і звернувся до Якова та до пані: — Друзі, нам пощастило їхати в одному екіпажі з такою людиною.

— Облиште, — знітився Сіцінський, і з виразу його обличчя стало зрозуміло, що він не з тих, хто на публіку вдає скромного, а потай тішиться увазі. — Я цілком звичайна людина. Роблю те, що мені до вподоби та вдається робити добре.

— Золоті слова, — погодилася пані й несподівано перехопила ініціативу, ніби хотіла чимшвидше спекатися обов'язку. — Я не можу похизуватися таким відомим іменем. Звати мене Акуліною Дмитрівною Головатою, я звичайна проскурівська

¹ Сіцінський Юхим Йосипович (27.10.1859—07.12.1937) — історик, археолог і культурно-громадський діяч Поділля, православний священник, член Історичного товариства Нестора-літописця (від 1896), дійсний член НТШ (від 1899) і Українського наукового товариства в Києві (від 1906), Київського товариства охорони пам'ятників старовини та мистецтва.

міщанка, вдова, власниця магазинчика галантереї. Оце вирушила до дочки в Кам'янець. Побавлю онуків та й подамся назад до Проскурова — зимувати.

— Магазинчик на розі Соборної та... — пустив очі під лоба бородань, — Ремісничої?

— Іменно, — хитнула головою пані. В її голосі вчувалося здивування. — А є щось вам невідоме?

— Гм, — бородань щиро гмикнув і підбив пальцем вуса, — певно, що є. Але не у Проскурові.

— Мені вже страшно їхати з вами одним екіпажем. — Пані напівжартома, напівсерйозно втиснулася у свій куток.

— Пусте. Дозвольте відрекомендуватися — Онуфрій Троєгубов. — Бородань хвильку пожував губами, ніби вирішував, що ж казати далі, а тоді розвів руками: — Пані Головата правильно зауважила, що я багатенько знаю. Що ж, вона має рацію, але знання мої суто практичного характеру та здебільшого стосуються Проскурова. Таке в мене дивне захоплення — я вивчаю наше місто, знаю його, здається, до найостаннішого камінчика.

— То ви книжки можете писати, — усміхнувся Сіцінський.

— Уявіть собі — пишу, — Троєгубов енергійно закивав. — Щоправда, поки вся моя праця йде до шухляди в столі.

— Чого ж так? — поцікавився Яків.

— А тому, що щоразу, коли я вже ладен поставити останню крапку, знаходжу щось цікавеньке, яке неодмінно мушу дописати.

— Справжній літопис виходить.

— Якось так, — визнав Троєгубов. — Але, юначе, наразі — годі про мене.

Яків прокашлявся.

— Звати мене Яковом Ровнером, служу я...

Не встиг Яків промовити наступне слово, як у Троєгубова округлилися очі, він вражено крекнув і швидко замахав руками, ніби не знаходячи потрібних слів.

— Ровнер?! — нарешті вигукнув він. — Той самий Ровнер?!

— Ровнер, — обережно підтвердив Яків. — Щоправда, хтозна, чи «той самий». Зважаючи, що накоїв «той самий», я можу ним бути, а можу й ні.

— Ну, як же, — Троєгубов усе ще не міг заспокоїтися, торохтів і ковтав слова, — ну, як же? Ну, все ж місто гуло, наче вулик.

— Так-так, — і собі встряла в розмову пані Головата, вочевидь, утямивши, про що йдеться. — Це ж тоді, коли в місті дівчаток випатраних знаходили...

— Стривайте, — безцеремонно перервав її Троєгубов. — Це ж ви той самий Ровнер, що фактично розкрив справу, тоді як поліцейстер Мерлінський шмарклі жував?

— Ну, — Якову була приємна раптова увага, але пам'ять так послужливо піднесла страшні спогади, що він мимоволі здригнувся, — не приписуйте мені надто багато. Зрештою, справу можна було б вважати розкритою, якби вбивцю схопили, а так, я ж навіть не з'ясував, хто він насправді...

— Але ж убивств більше не було! — не вгавав Троєгубов.

— Це правда.

— І завдяки вашим зусиллям, але аж ніяк не поліції!

— Певно, і тут ви маєте рацію.

— Ну, ось! — бородань вказав на Якова, неначе щойно довів складну теорему. — І після всього ви віднікуєтеся!

— І справді, пане Ровнер, — пані Головата споважніла так, що голос її став тихим і виразним, — ви зробили велику справу. Хтозна, чи не було би жертв набагато більше... А так...

— Ну, нехай ваша правда, — Яків махнув рукою на знак згоди.

Насправді він і не думав заперечувати власних заслуг, однак кожен спогад про не такі далекі в часі події немов обпікав його. Хотілося чимшвидше все забути, жити без нічних жахів, не підскакувати на ліжку, обливаючись холодним потом від відчуття, що тебе щойно дзизнув по горлянці чимось неймовірно гострим маніяк. Але, позаяк до повного забуття було ще дуже довго, доводилося терпіти й миритися з іноді досить нав'язливою увагою до власної персони та подій, що трапилися в місті минулої весни.

— Вочевидь, тільки мені геть невідомо, про що зараз ідеться, — обережно подав голос Сіцінський, який увесь час уважно спостерігав за співрозмовниками.

— Ох, пане Сіцінський, ви не чули про ті вбивства? — здивування Троєгубова було таким щирим, ніби Сіцінський

щойно повідомив йому, наче ніц не знає про те, звідки беруться діти.

— Зізнаюся, щось чував, але то було справді «щось»: якісь плитки, перекручені та перебрехані, даруйте на слові. Від лютого й до кінця весни я мешкав у Харкові, тож по поверненні додому, у Кам'янці, як то кажуть: «чули дзвін». Коли не помиляюся, то пан Ровнер доклав рук до розкриття кримінальної справи про вбивства повій, чи не так?

— Саме так, пане Сіцінський!

Троегубов потер руки, задоволений нагодою переказати зацікавленому слухачеві все, чим жив і від чого здригався Проскурів зовсім нещодавно. Та що там — поруч сидів не абихто, а сам Яків Ровнер, завдяки зусиллям якого місто позбулося навіженого вбивці. Бородань розгубився, чого йому кортіло більше: повторювати відомі моторошні подробиці чи спробувати розговорити Якова, аби той поділився чимось досі потаємним, таким, заради чого вартувало б укотре відмовитися від завершення книги та знову взятися за перо.

— Я задалегідь перепрошую нашу попутницю, якій, може, буде не надто приємна така розмова, — задля годиться Троегубов гречно приклав руки до грудей, попри те що на його обличчі вимальовувалася рішучість будь-що втримати розмову в обраному руслі. Здавалося, чоловік був ладен просто зараз висадити жінку на розкислому путівці, щойно вона наважиться протестувати.

Але пані Головата не заперечувала (певно, присутність Якова та можливість випитати в нього не відомі досі подробиці, які ще довго вдасться переповідати всім без винятку родичам, знайомим і незнайомим, зіграли вирішальну роль). Вона лише широко перехрестилася, тим самим повністю віддаючи ініціативу бороданеві.

Троегубов зиркнув на Якова, чи той, бува, не заперечує, і захоплено почав говорити...

Після від'їзду пожежників від «Мебльованих кімнат Розенберга» мало що залишилося. Власне, їхньої допомоги майже не знадоби-

лося: злива швидко загасила пожежу, хоча другий поверх вигорів майже повністю, що робило непридатним для житла й перший.

Кілька довжелезних хвилин Яків німо тупився в шарварок, зчинений перед будинком натовпом переляканих пожилців, сусідів, прибудних собак і навіть всюдисущих дітлахів, яких начебто анітрохи не налякав шал ще не зовсім вщухлої бурі. Із задуми Ровнера вивів Большаков, який боляче стусонув його під бік.

— Якове, якщо не хочеш мати на руках ще один труп, поквася.

Яків спробував підхопитися на ноги — й заточився. Від падіння він урятувався, вчасно спершись на дужі руки Архипа. Як можна було зволікати, коли поряд досі лежав закривавлений Казимир? Він безпорадно заозирався довкола, ніби шукаючи підказку, й одразу ж перехопив погляд Дарці.

— Якове, треба поспішати, — незважаючи на пережите, голос дівчини звучав надивовижу рівно. — Певно, потрібно везти його до тебе в лікарню?

— Як ти? — Ровнер немов не чув її слів, міцно вхопився руками за дівочі плечі, не відчуваючи сили в задерев'янілих пальцях. Дарця мимоволі скривилася.

— Житиму, — обличчям дівчини промайнула тінь усмішки. — Мною не переймайся. Усе гаразд.

— Заприсягнися.

— Присягаюся, — тепер Дарця справді всміхнулася, і Яків нарешті розчепив зведені судомою пальці. — Якове, не можна зволікати.

Переборюючи пекельний біль у ногах і поперекові, Яків присів біля нерухомого Казимира. Забризане кров'ю обличчя чоловіка нагадувало гротескную маску, і якби не ледь вловима пульсація жилки на неушкодженій скроні, то можна було би подумати, що він уже неживий. Під очима Казимира залягли глибокі сині тіні, шкіра на вилицях натяглася й узялася сірими плямами, а знекровлені потріскані губи ледве прикривали зуби. Якову ж достатньо було торкнутися шиї пораненого, провести пальцями по скроні, аби впевнитися, що справді годиться поспішати, аби скористатися примарним шансом урятувати його.